

NYERGESÚJFALU TÁRSADALMA

A falu a régi időkben a szolgaság, a jobbágyság lakóhelye, a munka és nyomor tanyája volt, s csak a rokokó-kor merte felfedezni idillikus szépségeit, hogy száz évvel később a népszínművek korában a tiszta, egyszerű boldogság képeit rajzolja meg róla az irodalom. Ma viszont a falu szociológusai a városi kényelmet és jólétet véve zsinórmértékül s ehhez viszonyítva a falusi állapotokat, ázsiai elmaradottságot látnak a magyar falu művelődése és gazdasági viszonyaiban, ami általában nem igaz, — továbbá nyomort és szenvedést, ami a jelenlegi gazdasági helyzet mellett általában igaz ugyan, az előző évtizedek azonban éppenséggel nem mutatták ezt a vigasztalan képet, amely miatt a városi ember ma oly kétségbeejtőnek tartja a falusiák sorsát. A falusi ember a maga szerény igényeinek kielégítésével könnyen megtalálja lelke nyugalmát, de ezek az igények sokszor oly minimálisak, hogy a városi ember hajlandó a falusi robotosokat szerencsétlenneknek látni olyankor is, amikor ők igényeik kielégítésével boldogoknak érzik magukat. Persze az igények nem minden faluban azonosak. A pestkörnyéki falvak agrár lakói más igényeket táplálnak lakásban, ruhában, élelemben, kényelemben, szórakozásban, művelődésben, sőt a művészetekben (mozi, zene) is, mint a göcsejiek, sőt szomszédos falvakkal is más-más követelésük van az étellel szemben a szerint, hogy tisztán mezőgazdasági falvak-e vagy vannak-e ipartelepek is a községben?

Az általában ismert sáros, vályogból épült, szalmás házakból álló, orvosnélküli, elhanyagolt falu képe mellett talán nem lesz érdektelen látnunk egy részben ipari község képét, amelyet tíz évi ottnyaralás és gyakori ottartózkodás után alkalmam volt nemcsak az utcáról, hanem belülről az emberek életmódján és lelkén keresztül is megismerni.

Budapesttől Dunaalmásig hegyes vidéken kanyarog a bécsi országút. A helységek, amelyeken áthalad, nem olyan községek, aminőknek általában a magyarországi községeket ismerjük: nem hasonlíthatók ezek sem az alföldi jómódú mezőgazdasági, sem a békési kubikos, sem az abaúji, zempléni szegény hegyifalvakhoz. E községeknek más a fekvése, külső arculata, építkezése, lakossága, lakosságának foglalkozása, ruházódása és táplálkozása, más az anyagi helyzete és ennek következtében más társadalmának lelki alkata is. A lakosság részben sváb telepes ezekben a községekben, jelentéktelen tót diaszpórával, de az itteni sváb községek élete nem azonos a budakörmeyi mezőgazdasági "milimári" falvak életével sem, mert ezen az útvonalon

igen jelentékeny a bányászat és a gyáripár s ez másképpen határozza meg lakosságának foglalkozási és életviszonyait. A bécsi országút mentén, amely mindenkor a legjobb karban tartott közlekedési vonala volt az országnak s amely tavaly óta kész autóstrada, beton, aszfalt, bitumen, topeka és makadám szakaszokkal, ipari községek következnek egymás után: Pilisvörösvár, Piliscsaba, Leányvár, Dorog, Tokod, majd a mezőgazdasági Tát község után Nyergesújfalu, Piszke, Süttő, Neszmély, Dunaalmás és Almásfüzitő. Hatalmas területen óriás méretű szénbányák, e fővonalától távolabb benn a hegyek közt is (Csolnok, Sárísáp, Annavölgy), épületkő-, közönséges és csiszolható mészkő-, márvány-, márgabányák, fővenytelepek, ennek megfelelően hatalmas gyártelepek: cement-, téglá-, eternitgyárak, mészegetők, olajfinomítók, üveggyár, nagy kőfaragóüzemek, a mezőgazdasági községeknél jóval nagyobb áru- és személyforgalom vasúton, a Dunán hajón és az országúton, s ezekhez mérten fejlettebb üzleti élet és kisipar is. Az országút mentén csúf, kopár dombok és hegyek, talán a török uralom szörnyű emlékei, amely vandál módon pusztította az erdőségeket mindenütt, ahol megvetette lábát. Az úttól távolabb a pilisi és gerecei hegyeken hatalmas erdőségek, amelyek tüzelőfával látják el a környék népét és jó jövedelmet biztosítanak birtokosaiknak, kik távolabbi vidékekre is elszállítják a tüzelőfát.

Ennek a környéknek tehát nemcsak a kasza-kapa a kenyérkereső eszköze s lakossága nemcsak azt tudja megszerezni magának, amit az ország legnagyobb részében az őstermelő paraszt. Ez a vidék a csonka országnak leghatalmasabb ipari vidéke, némi nagyzóással talán a magyar „Ruhr-vidék“, amely különösen az utolsó száz év alatt, a szén-területek fölfedezése óta lendült nagy fejlődésnek.

A PILISI és gerecei hegység már a legősibb idők óta kétségkívül emberlakta vidék volt, amit sok régészeti emlék bizonyít. A Gerecse-hegyvidék egyik csúcsán, a bajóti öregkőhegyen van a Hillebrand Jenőtől felfedezett ősember barlang, a Jankovich-barlang, a világnak egyik legrégebben lakott, ma ismert telepe; a kő- és bronzkorszakból számos érdekes lelet kerül elő a föld alól ezen a környéken, melyekből az esztergomi múzeum szép sorozatokat állított össze. A Krisztus előtti évszázadokban kelták laktak Pannóniának e vidékén s a római történetíróktól és geográfusoktól említett itteni helységeket nagyobb részben valószínűleg ők alapították. Óbudától — Aquincumtól Ószönyig — Brigetióig több helység és erődítés nevét őrizte meg a történelem, köztük: Crumerum-ét, a mai Nyergesújfaluét, melynek területén nemcsak római, hanem népvándorláskori emlékek is gyakran kerülnek elő a föld alól, ami azt bizonyítja, hogy népvándorlási hordák is átvonultak a Keletet Nyugattal összekötő ezen ősrégi országúton. Oklevelek tanúsága szerint Nyergesújfalu az Árpádok korában is fennállott, a törökuralom alatt hódoltsági falu volt, a kuruc háborúk idején régi erődítése romjait felépítették, a XVII. század végén — egy 1696-i összeírás szerint — lakossága teljesen elpusztult, egyedül a postamester maradt életben, s a XVIII. század elején a falut a lakosság mai tudomása szerint, amely talán hagyományon alapul, Württemberg-

ből betelepített svábokkal népesítették be, kiknek leszármazottai a mai Bauer, Burgermeister, Eipel, Gutter, Gröschl, Hartmann, Heiliger-mann, Hümmel, Kappenstein, Kimmel, Komeiner, Lasselinger, Lederberger, Lohner, Mayer, Nimmerfroh, Peitl, Riedl, Scheirich, Schromeis, Schulhof, Speyer, Werfl, Wierl, Willinger családok. Érdekes megemlíteni, hogy ezek a nevek Magyarországon, illetőleg ezen a környéken speciális nyergesújfalusi családnevek, a szomszédos községekben nem igen fordulnak elő, viszont itt nem fordulnak elő a leggyakoribb német családnevek, mint Hoffmann, Müller, Vetter, amelyek a többi szomszédos német telepes községekben gyakoriak, de nem fordulnak elő a szomszédos községekben használatos ritkább nevek sem, mint Englohner, Hasenfratz, Schenkengel stb. Németeken kívül nyilván az újratelepítés óta már laktak itt magyarok is, amint a családnevek mutatják: Dobos, Horvát, Gyarmati, Keresztes, Mészáros, Mogyoróssy, Szabó, Török, Tót, Varga, — sőt különböző szlávok is: Abronics, Adamec, Janosic, Osztarek, Potokár, Pracskó, Tomisek, — olaszok is: Szollari, Temori. (A század elején a község 2290 lakosa közül 1068 volt magyar, 1202 német, 14 tót és 6 egyéb anyanyelvű). Került ide a nagy országút mellé, a Dunapartjára mindenféle náció : olasz kőfaragó, tiroli hárfás, ablakos és drótostót, rác hajós, városról városra vándorló rongyszedő vagy köszörűs zsidó s itt megtelepedett, családot alapított, gyökeret vert. Csak a cigány nem tudott meggyökeresedni, mert itt nem volt szükség vályogvető cigányra, de muzsikusra sem, mert a sváb községeknek általában megvolt a maguk külön zenekara, nemcsak ma, hanem a régi időkben is. Ha muzsikus cigányra volt vagy van szükségük, a szomszédos magyar községekből hívják át.

Bár a lakosság eredetét tekintve kétféle nemzetiségű, ma már alig vehető észre különbség magyar és német telepes között. Szokásokban, ruházkozásban a falusi földművelő lakosság, a parasztság teljesen egyöntetű s régi népviseletéhez egyaránt ragaszkodik. Persze ez a hagyomány legfeljebb 3—4 nemzedékre bizonyítható, és pedig azzal, hogy a leányok és az asszonyok a különböző alkalmakra való ruhákat generációkon át megőrzik, a menyasszonyi ruhát például szokás két-három nemzedéken át megőrizni és gyakran ugyanabban a ruhában megy esküvőre a leány, amelyben az anyja, nagynyja esküdött. Öröklődnek azok a különféle színes leányruhák is, amelyeket a leányok egyes vásárnapokon vagy egyéb ünnepeken vesznek fel. Mert itt az a szokás, hogy a leányok előre összebeszélnek és vásárnapi vagy egyéb ünnepi misére uniformizáltak, ugyanolyan színű ruhába öltöznek, rendszerint egyszínű színes réklibe, sötétszínű keményrevasalt felsőszoknyába (mely alatt hat-hét szoknya adja meg a leálynak az illendő széles termetet), ugyanolyan színű színes harisnyába és fekete félcipőbe. Hajuk is egyöntetűen van koszorúba fonva vagy kontyba tűzve. Ünnepestéken a leányok tizen-tizenöten karonfogva széles vonalban sétálgatnak a falu főutcáján (bár ez ma már a sűrű autóközlekedés mellett nem megy egészen zavartalanul) és vidáman dalolgatnak régi német nótákat is, ámbar ezek újabban egyre ritkábban hallhatók. Az elég sűrűn tartott bálokban (tűzoltóbál, iparosbál,

ünnepek, búcsú, március 15-e alkalmával rendezett multságokon) persze nagy előszeretettel táncolják a csárdás mellett a különféle kerिंगőket is. Divatban van a fiataloknál a kapuzás, sőtét este pároknak fontos megbeszélései, amelyeknek nem mindég házasság a végük. A szentképek, poharak, csészék felirata a sváboknál német, de a magyar hazafias tárgyú képek sem ritkák, és Zrínyi kirohanása, az aradi 13 kivégzése, Kossuth Lajos olajnyomatú arcképe is sok helyen ott függ a szentképek között. A németek nemzeti öntudata itt kettős: büszkék német származásukra, német nevükre, az öregek német nyelvtudásukra, de büszkék magyar voltukra is, és éppúgy verik a mellüket magyar voltuk miatt, mint akármelyik magyar származású nyergesi lakos. Nem szeretik sváb népnevüket, mert a szomszédos községek magyarjai veszekedés közben csúfondáros jelzővel súlyosbítva szokták sváboknak mondani őket.

A KÖZSÉG másfélkilométer hosszú főutcájának 6 méter széles aszfaltjárdáján: a bécsi országút átkelő szakaszán végigsétálva, nem riasztják meg az embert a szegénységnek és a nyomornak ama rút és visszataszító képei, amelyek egyes zempléni, abauji hegyifaluban vagy békési kubikos községben lépten-nyomon elkeserítik, kétségbe ejtik s lázadásra izgatják az igazságtalan társadalmi berendezkedés ellen. A házak nagyobbára jól építettek, zszindellyel, cseréppel vagy eternitpalával fedettek, bár szalmával, náddal fedett házak is akadnak még, — tiszták, csinosak, nagy ablakúak, szellőztethetők, persze vannak még régi házak is, melyeknek akkora ablakai vannak, hogy alig fér ki rajtuk gazdájának a feje, — fehérre vagy sárgára meszeltek. Régebben ismeretlen fogalom volt itt a kapu, kerítés és sok helyen, különösen a hagyományokhoz ragaszkodó öregebb gazdák házáinál ma sincs elválasztva az udvar az utcától. Nincs az udvar előtt kapu vagy kerítés és nincs a ház előtt kiskert. A nyitott udvarokról azonban nem rohanják itt meg a gyanútlan járókelőt kiéheztetett, vérbenforgó szemű, habzósájú kuvaszok vagy komondorok, mint akár a szomszédos színmagyar Bajót községben is, bár itt is tartanak kutyát, de apróbb fajtájút, civilizáltabbat, amely tisztességből és kötelességből megugatja ugyan az udvarra belépőt, de az utca közepén gyalogló idegent nem nyúzza le. Az országút két oldala a községen kívül eper-fával, bent a községben részben akácfával, részben körtefával van szegélyezve. A körtetermés azé, akinek a háza előtt áll a körtefa. Az út szélén álló fát, valamint a házak sarkát félig a földbe ásott, 40—60 cm átmérőjű gömbalakú terméskövek, az ú. n. keréktérítő kövek védik attól, hogy a szekerek rájuk faroljanak és kárt tegyenek bennük.

A lakásviszonyok általában jobbak, mint az alföldi falvakban. A házak — különösen az újabbak — jórészt kőből vagy téglából épültek — legújabban különösen, amióta a kőművesmunkások Franciaországban megtanulták az ú. n. ciklopsz-építkezést, a fundamentumot és egy méter magasságig a falat terméskőből, azonfelül pedig téglából vagy vályogból építik, a jobbmódúak alá is pincézik, míg a szegényebbek az udvaron ásnak pincét. Az építkezés természetesen könnyebb és olcsóbb, mint a sík vidékeken, mert itt feltalálható az

építkezéshez szükséges minden anyag: a községnek van kőbányája, erdeje, homokja, a határban van hatalmas téglagyár, cementgyár (ez utóbbi néhány év óta szünetel), eternitpala-gyár és a szomszédos községekben mészegetők. A házakat csínnal építik fel, de az udvar csinosításával már nem törődnek. A virágok iránt nincs érzékük, virágoskert a faluban nincs, csak a legjobbmódú iparosoknál: az uraknál. Az udvar a szokványos mezőgazdasági udvar, néhány körtefával vagy eperfával, kúttal, ólakkal, szérűvel, a ház végében kis konyhakerttel, a jobbmódúaknál előfordul, hogy a kút kávája, a csirke és disznó vályúja a környék hegységeiben bányászott vörös márványból van kifaragva. A lakóház beosztása ugyanolyan, mint a magyar falvakban: elől a tiszta szoba, aztán a konyha és hátul a lakószoba, valamennyi fehérre meszelt, — a szobák padimentumosak, a konyha tapasztott, téglás vagy keramitos. A lakások berendezése azonban legtöbb helyen színvonalasabb, mint az Alföldön s nem ritkák egyszerű parasztházakban sem a dió-, tölgy- sőt cseresznyefabútordarabok. Nem teljes garnitúrák, csak egyes darabok, mert örökösödésnél a bútorokat is éppúgy elparcellázzák, elosztják egymás közt, mint a földet vagy a szőlőt. Tíz évvel ezelőtt, amikor a műkereskedés még virágzó üzlet volt, e környéken gyakran megfordultak műkereskedők s egyszerű parasztházaknál is sok értékes régi darabot szedtek össze. Tüzelésük is civilizáltabb, mint Hevesben vagy a Kúnságban. Itt nem szokás szalmával, trágyával vagy tőzeggel tüzelni, mert az erdők és a közeli nagy szénbányák lehetővé teszik számukra a normális tüzelést.

A község, amely ma határszéli község, — itt a trianoni határ a Duna közepén a hajózási vonal — Dunapartjával és hegyes vidékével, egészséges, tiszta levegőjű s gyönyörű fekvésű. A XVIII. században kétszer is újjáépített, barokkstílusú temploma környékével, Mária Terézia korában épült emeletes plébánia épületével, a szaléziak rendházával, a most épített emeletes községházával és emeletes elemi iskolaépületével, néhány takaros magánházával, 6 m széles aszfalt-újjával, villanyvilágításával, továbbá 2 vasút- és hajóállomásával, gyárai-
val kisvárosra emlékeztet, s magasabb kultúrát sejtet, mint aminőt az átlagfalvakban megszoktunk. Ez a magasabb kultúra nemcsak látszat, de meg is van, ami újabban a községben működő szalézi intézet hatásával is magyarázható. A szalézi szerzetesrend ugyanis egy évtizeddel ezelőtt intézetet: magángimnáziumot és internátust alapított, amelyben részben a helybeliek, részben a környék, sőt távolabbi vidékek gyermekei is részesülnek középiskolai oktatásban. Nemcsak tisztviselői családok gyermekei járnak ide, hanem szegényebb gazdák, iparosok, jól kereső gyári munkások gyermekei is, akik közül többen a nyári hónapokat napszámosmunkában töltik el, hogy így szerzett kis pénzükkel neveltetési költségeikhez hozzájárulhassanak. A szaléziánusok nemcsak az iskola padjaiban foglalkoznak a gyermekekkel, hanem szórakozásaikban is résztvesznek és az időszakoknak megfelelően kirándulásra, fürdésre, korcsolyázásra, sportokra, játékokra is összegyűjtik és vezetik őket. A növendékek állandóan tanáraik személyes felügyelete alatt vannak a reggeli misétől a litániáig, sőt a bentlakók azon kívül is. Így a diákoknak nincs alkalmuk azokra a léha

diákszórakozásokra, amelyek városokban idő előtt felvilágosítják és megrontják a fiatalságot. A rend működése kétségkívül jó hatással van a falu erkölcsi életére, mert az a család, amelynek egyik tagja a szalézi iskolában tanul, nőtagjai városban szolgálnak s férfitagjai gyárban dolgoznak, mindenesetre a diáknak mint szellemileg fölöttük álló műveltebb lénynek gondolkodásához és erkölcsi felfogásához igazodik. A gyári munkásság szabadabb erkölcsi és életfelfogását mindenesetre jótékonyan ellensúlyozza a szalézi intézetből kiáradó szigorú vallás-erkölcsi szellem. Az intézetnek nyilvánossági joga nincs, növendékei az évvégi vizsgálatokat régebben a Budapest III. kerületi főgimnáziumban, újabban az esztergomi bencés főgimnáziumban szokták letenni. Az itt végzett növendékek egy része gimnáziumi tanulmányai befejezésével a szaléziak intézetében folytatja felsőbb theologiai tanulmányait. A tanítás nyelve természetesen magyar a szaléziak intézetében, de csak magyarul tanítanak az állami elemi iskolában is és magyarul beszélnek az apácák kisdedővójában is. A magyarnyelvű oktatás a község általános kívánságára történik s a német lakosság részéről nemcsak soha szót nem emeltek a magyarnyelvű tanítás ellen, de éppen a némettség vezetői voltak azok, akik a tiszta magyarnyelvű oktatás mellett a 48-as gondolkozású és érzésű, 48-as képviselőjelöltéért harcoló, sőt 48-as képviselőt ismételten fehér zászlóval választott nép nevében a leghatározottabban állást foglaltak. Soha itt sem hatóság, sem magánosok magyarosító propagandát nem végeztek, de nem is végezhetek, hiszen a propagandával inkább ellenállást hívtak volna ki a német lakoságnál. Hogy itt a németek maguk követelték a magyarnyelvű oktatást, annak talán az a magyarázata, hogy itt az iparososztály a vezető, irányító osztály, amelyben él a fölfelétörés ösztöne s ez úgy érezte, hogy gyermekei a magyar nyelv biztos tudásával sokkal könnyebben tudják megcsinálni karrierjüket. Ők maguk tapasztalták, hogy tiszta németnyelvű tudásukkal csak a német diaszpórákra vannak utalva, mert magyar megrendelőikkel tárgyalni és üzleteket megbeszélni sem tudnak. Az itteni német lakosok szabad elhatározásból vándoroltak be az országba 200 évvel ezelőtt, szabadon használták nyelvüket, őrizték szokásaikat, soha e miatt semmi bántódásuk nem volt, részükről soha semmiféle kisebbségi panasz el nem hangzott és magyar környezetben megtanultak magyarul. Pest környékén, a dunántúli német nagyobb telepeken : Tolnában és Baranyában a német telepések, kik mezőgazdasággal foglalkoznak, megmaradtak tisztára németeknek, sok helyütt alig tudnak magyarul. Nyergesújfalun a német, nagyrészen iparoslakosság több mint ötven éve a magyar nyelvet választotta iskolai nyelvül. A templomban magyarul énekelnek, magyarul imádkozik és prédikál a plébános, csak a nagy ünnepek másodnapján az öregek kedvéért tart német szentbeszédet.

VASZARY MIHÁLY a primási uradalom helyettes igazgatója Esztergom vármegye közigazdaságáról 20 évvel ezelőtt írt tanulmányában megemlékezvén a régi híres primási díszkertekről, megállapítja, hogy a XIX. században teljesen megsemmisült Esztergom híres kertészete. Virágkertészetről már szó sincs. Esztergomban van ugyan

1—2 kertész, akik virágkertészettel is foglalkoznak, de főcéljuk a zöldségtermelés, ami nagyon jövedelmező, mert a vármegye területén a kiscgazda — kivéven helyenként a káposztát — semmiféle zöldséget sem termel. Ez az oka annak, hogy az úgynevezett bolgár kertészek mindinkább tért hódítanak a vármegye területén, zöldségterményeikkel az egész vármegyét elárasztják és sajnos hiába látja a nép, müyen búsás haszonra tesznek ezek szert, mégsem terjed el körükben a zöldségtermelés. Ugyanő megállapítja, hogy gyümölcskereskedelme sem szervezett.

Amit Vaszary a virág-, zöldség- és gyümölcsstermelésről mond, az ma is helytáll. Húsz év alatt a mezőgazdaság legalább is Nyergesújfalun nem haladt előre semmit. A virágkertészetről fentebb már szóltunk. Zöldségtermelés a községben még ma sincs s a bolgár kertész, illetőleg a kofa, aki a bolgár kertésztől vásárolja a zöldséget, zöldségeszekerével végigjárva az országút mentén fekvő esztergomi községeket, igen jó üzleteket csinál még a mezőgazdasági lakosságnál is. Pedig a községnek volna igen alkalmas földje zöldségtermelésre a Luka-patak mentén fekvő kövér és nedves földeken. Gyümölcsstermelésük rendszertelen, olyan mint a kis gazdaságokban általában. A gyümölcsösben tíz fa és öt-hatféle gyümölcs, mert minden gazda arra törekszik, hogy beteremjen szükségletei számára a cseresznyétől kezdve az őszibarackig mindenfajta. A szőlőhegyeken kisebb darab szőlők: 100, 200, 400 négyszögöles darabok, a kétholdas már ritkaságszámba megy, többholdas nincs is. A szőlőben főként amerikai szőlőfajták: othello, izabella, burgundi vagy oltott szőlők: olasz-, bánáti-, rajnai-, rizling-félék, kadarka, kövidinka, Vörösdinka, sasza, — de szomorú tény, hogy itt is el van terjedve a nova (noha) szőlőfajta, amely a legkisebb gondozás mellett is bőven terem ugyan, de olyan kriminálisán rossz és egészségtelen bor lesz belőle, hogy újabban törvény tütja kereskedelmi forgalomba való hozatalát. Még nagyobb baj az, hogy a szőlők nem egységesek. Mindenki arra törekszik, hogy mennél több szőlőfajtája legyen. Egy fél hold szőlőn sokszor 4—5-féle szőlőt is látni. Ezt egybeszüretelik s így alig találni két gazdát^ akiknek egyforma minőségű boruk volna. Ezért aztán nem is szívesen keresik fel a borkereskedők ezt a vidéket, pedig egyébként jó bor terem a hegyeken és a homokos sík területeken is. A bort kint a szőlők között levő pincékben tartják. 260 pincéje, ületőleg prësháza van a község lakosságának, amelyek egymás mellé építve a völgyekben valóságos utcákat alkotnak. Nagy divat itt a pincézés, állandó téli, nyáron inkább csak ünnepi szórakozása a gazdáknak, sőt a munkásoknak is, mert a gazdák szívesen látják a vendéget és azonkívül pince-kocsma is van, ahol pénzért mérik a bort. A borivásnak nagy a divatja, a termést túlnyomórészben a pincékben fogyasztják el s nagyon kevés kerül belőle eladásra.

Állattenyésztésük is tervszerűtlen. Az állattartásban is elsősorban a saját házi szükségleteik kielégítését és nem az értékesítést tartják szem előtt. 280 tehén van az egész faluban, amelyeket részben fuvarozásra is felhasználnak. Van ezenkívül 30 kecske és 6 juh. Ez az igen alacsony számú állomány nem tudja tejjel és tejtermékkel ellátni a lakosságot s ha tejet még lehet is kapni időnként, vajról vagy sajtról szó sem lehet.

Ez utóbbiakat a falusi lakosság a Hangya szövetkezet boltjából vagy a többi fűszerüzletekből vásárolja be, amelyek Pestről vagy Esztergomból nagykereskedőtől vásárolják e falun készülő csemegéket. A tej ára itt 28 fillér akkor, amikor az alsódunántúli gazdák örülnek, ha 12—15 fillért kapnak érte literenként. Igavonó állatokban sem bővelkednek. A falu ökörállománya jóval nagyobb, mint lóállománya. Hizlalt marháról, söréről szó sincs, a lókupeckedés sincs kifejlődve, mint a Tisza vidékén, ahol ügyes gazdák vásáron vett csikó vagy rossz ló feljavításával szép jövedelmeket tudnak biztosítani maguknak. A községet félköralakban körülvevő dombsor jó része közbirtokossági legelő. Akinek páskumja van, ingyen hajthatja ki marháját a legelőre, akinek nincs, az fizet érte. Közbirtokossági a falu határában fekvő erdőségek egy része is, a többi a primási uradalomé. Baromfit sem tenyésztenek eladásra. Fő termelvényük a búza, aminek magyarázata az, hogy a vidék talaja általában homokos és meszes, a vizet nagyon gyorsan átveszi, nyara többnyire száraz és esőtelen s így a legbiztosabban a szárazságot könnyen viselő búza fizet. A földek soványak s inkább azok az esztendők fizetnek jól, amikor másutt a kövér földek termése a sok eső miatt tönkremegy. A Dunából, mely közvetlenül a kertek alatt — csak a vicinális vasút töltése van közbe — folyik el, nem sok hasznuk van. A halászati jog a primási uradalomé, jelenleg esztergomi halásznoknak van bérbe adva, kik a halat nem itt, hanem Esztergomban értékesítik.

A 2600 lakosú nagyközség határa 7104 hold. Ebből szántóföld 2717, kert 57, rét 75, szőlő 161, legelő 553, erdő 2867, terméketlen 671 hold.

A KÖZSÉG fő jövedelemforrása a mezőgazdaságon kívül régen a fuvarozás, hajóvontatás és a kőfaragás volt. Az esztergom—almásfüzítői vasútvonal kiépítése azonban megfosztotta a gyorsparasztokat a fuvartól, a vontatógőzösök elszaporodása a hajóvontatástól, sőt legújabbán a kőfaragóipar is tönkrement. A háború előtt nagy, virágzó kőfaragócégek itt megszüntették üzemüket s a kőfaragómunkások a fővárosba vagy a környék nagy kőfaragóüzemeibe járnak dolgozni. Süttö, Piszke és Nyergesújfalun három régi, híres kőfaragóközség, de ezidő szerint Nyergesúj falun csak kisebb kőfaragóműhelyek dolgoznak. A nyár elején, amikor még komolyan szó volt a fővárosi két új dunai híd megépítéséről, nagy volt a reménykedés ezekben a falvakban, mert a hídlábakhoz szükséges kőanyagot a süttöi határban levő haraszi bányában bányásszák s e három község kőfaragómunkásai szokták kifaragni. Az építkezések általános szünetelésével a három kőfaragóközség jövedelme megcsappant s inkább csak sírkövek készítésére szorítkozik, ami kevés munkásnak ad kenyeret. E községekben kisebb-nagyobb kőraktárak láthatók a híres piznicei s más jelentéktelenebb bányákból való vörös márványlapokból, a haraszi fehér márványtömbökből s egyéb terméskövekből, amelyeket vasúton, hajón messze vidékekre elszállítanak feldolgozatlan állapotban is. A kőgazdagságot elárulják e vidék temetői is, amelyekben csak a legújabb sírokon látni fakesztet már, az egy-két éves sírokon piznicei vörös vagy haraszi

fehérmárványból faragott sírkövek állanak, sőt gyakran az egész sor széles kőszegéllyel van körülkerítve.

A község határában levő gyárak, bányák, a Tát és Nyergesújfalu között levő dunaparti széndepó, az erdőségek nemcsak ipari munkásoknak, hanem napszámosoknak is elegendő munkát biztosítanak normális időkben. A rakodás fás, szenes, köves hajóra vagy vasúti kocsikba nem kíván szakképzett munkást s így a zselléreknek is van keresetük. Az utóbbi évek nagy gazdasági válsága azonban itt is munkanélküliséget okozott s ezért a munkások részben külföldön próbáltak munkát szerezni: erről a vidékről számos ipari munkás, elsősorban kőműves és kőfaragó kért útlevelet Franciaországba és Belgiumba, hol tisztességes kereset-hez jutottak. A Budapest—bécsi országút megépítése is foglalkoztatta az elmúlt két évben a munkásság egy részét s a gazdákat is, akik fuvarozással kerestek. Ennek a munkának már vége s ezidőszert az eternitpala- és eternitcső-gyárban, a téglagyárban akad a munkások részére némi munkaalkalom s néhánynak a tokodi, dorogi szénbányákban, amelyek ismét teljes üzemmel dolgoznak. Az idei tél persze nagy megpróbáltatásokat jelent gazdára, iparosra, munkásra egyaránt, de még a szociáldemokrata szervezett munkásság soraiban sincs elkeseredett zúgolódás, mert itt érzik, hogy ha kibőjtölik a válságot, ismét rendes, emberi életet élhetnek, míg a felfordulás megint hosszú időre teljesen megfosztaná őket kereseti lehetőségeiktől.

Az ESZTERGOMMEGYEI ipari községekben a bánya és a gyár az úr. A földesúr teljesen ismeretlen fogalom. Nyergesújfalu a primási uradalmon kívül más uradalom nincs, középirtok egy van, a másik parcellázásra került, holdanként 800—1000 pengős áron. A legjobbmódú gazdáknak 25—30 hold földjük van, a többinek még kevesebb, azonban a legtöbb embernek van egy-két „darabka“ földje, — ami néhány száz négyszöglet jelent — amelyen a szükséges krumpli, kukorica, bab egy része, esetleg az egész szükséglet beterem. Valami kis vagyona: háza, „darabka“ földje úgyszólván minden családnak van, nincstelen zsellér, mezőgazdasági napszámos alig akad. Nyergesújfalu lakossága legalább is 1700 óta, az újratelepítés óta nem volt jobbágy, de nemes sem volt s az itteni családok hagyományaiiban sem a jobbágyszolgaság, sem a nemesi öntudat hagyományai nem élnek, mint a Dunántúl több községében, pl. a bakonyi Szentgálon vagy a Balaton melletti Kajáron, hol a legdemokratikusabb osztálynak, a kisgazdaosztálynak a tagjai büszkéek nemesi származásukra és nemes voltakra. Teljesen ismeretlen fogalom errefelé a nagybirtok, ezért itt a földreform jelentéktelen volt, és ismeretlen a gentry, akár földbirtokos, akár letört állapotában. Egy-két nyugdíjas öregúr, néhány nyaraló, vagy felváltva Pesten és Nyergesújfalu lakó hivatalnok, művész társasága az egész réteg, amelyik itt nem dolgozik és ezzel kihívhatná maga ellen a szegények irigységét, de ez nem annyira kirívó, hogy úrgyűlöletet tudna ébreszteni. A legnagyobb tekintélye és hatalma természetesen a gyár vezetőségének van, mert tőle függ az ipari munkás és napszámos munkája, kenyere és a gazda fuvarkeresete. Ezeknek a tekintélyt az anyagi hatalom adja meg. De nagy tisztelet veszi körül

a jobbmódú iparosokat is, akik szorgalmas és takarékos életükkel vagyont gyűjtöttek, házat, földet szereztek, vagy az öröklött családi vagyont gyarapították. Ezek élvezik itt azt a tekintélyt, amit az Alföldön a többszáz holdas gazda, ők a község részéről a virilisták a vármegyén és ha a megyei urak Nyergesújfalun kiszállnak, az ő házuk vendégszeretetét veszik igénybe. Templomban, gyűléseken, ünnepélyeken, közebédeken az első hely az övék és a községnek minden fajtájú lakosa: független gazda vagy szociáldemokrata gyári munkás, egyaránt tisztelettel süvegei meg őket, tekintélyben a hivatalnokok, közalkalmazottak, orvosok, jegyzők, tanárok, tanítók — egyháziak és világiak — egyaránt utánuk következnek. A kisgazdáknak nincs meg az az egységes szervezetük, ami sok más községben, nincs egységes irányításuk, pedig — különösen a gazdálkodás terén — nagyon rávolnának utalva szakszerű irányításra, mert gazdálkodási rendszertük, mint már fennebb is láttuk, elmaradott. Földjeik kihasználatlanok, aminek részben az az oka, hogy a földeket örökösödések alkalmával úgy elparcellázzák, hogy helyenként 2—4 méter széles, hosszú táblák következnek egymás után, ami, nem is szólva a határbarázdák okozta veszteségről, akadály a föld teljes kihasználásának. A gazdák, de a kisiparosok is és természetesen elsősorban a zsellérek szolgálni adják felferdült leányaikat, helybeliekhez vagy a közeli városokba, főként Budapestre, honnan a leányok bérüket többnyire hazaküldik szüleik támogatására, vagy ház, föld árának törlesztésére vagy hozomány összegyűjtésére. Az a 30—40 pengő, amit havonként hazaküldenek, jelentékeny összeg falun, mert ebből ma — ha muszáj — az otthon levő munka- és keresetnélküli szegény család meg is tud élni. Önálló iparos van a községben 85, kereskedő 14, ipari munkás körülbelül 350, mezőgazdasági munkás — beleértve a község határában lévő néhány száz holdas pusztamaród primási uradalom cselédségét is — 71. Az ipari munkások napibére 2—5 pengő, a mezőgazdasági munkások: férfinapszám 3, asszonynapszám 2 pengő, ami falusi viszonyokhoz mérten jó keresetet jelentene, ha egész éven át állandó volna, azonban az ipari vállalatok vagy szünetelnek, vagy redukált üzemmel dolgoznak, a mezőgazdaságban pedig egy évben legfeljebb 200 munkanapot lehet számítani. Ilyképpen ez csekély jövedelmet jelent a munkásoknak, ami miatt persze zúgolódnak, viszont a munkáltatók is panaszkodnak, hogy ilyen magas napszámberék mellett ők meg drágán termelnek.

Nyergesújfalu lakossága abban is különbözik más magyarországi községek, de még a hasonló összetételű szomszédos községek lakosságától is, hogy nem Tiborc-lelkületű, ellenkezőleg bohém, vidám, fennhéjázó, könnyen költi a pénzt ruhára, külsőségekre, szórakozásra és mulatozásokra, aminek magyarázata az, hogy itt régebben nemcsak a dunaparti hajóvontatók, s kőfaragók, akik távoli vidékeken is jól tudták értékesíteni munkájukat, hanem a gazdák is könnyen keresték a pénzt, hiszen ezen a fővonalon állandóan nagy volt a közlekedés és a régebbi időkben, amikor még kocsival utaztak az emberek, Nyergesújfalu, a „gyorsparasztok“ telepe, a Budapest—bécsi vonalnak egyik nagy postaállomása volt. A tőle 10 kilométer távolságra fekvő szintén részben sváb lakosságú, mezőgazdasági Tát községben az emberek

természete egészen más: takarékosak, szolidak és nagyon megnézik, mire költik el pénzüket. Mint jó lovasokat a nyergesújfalui legényeket rendszerint a huszárokhoz sorozták be, hol ezek két nyelv tudásával gyorsan megcsinálták altiszti karrierjüket, így a katonaságnál is jobban éltek és hozzászoktak a könnyű költekezéshez. De bohémságuk mellett becsületesek és jólelkűek. Nem békétlenkedők, nem perlekedők, nem bicskások s a törvénnyel ritkán gyülik meg a bajuk.

Ez A KÖZSÉG tehát a mai, kétségtelenül igen súlyos kereseti viszonyai ellenére sem tartozik a nyomorgó községek közé. Itt is vannak ma munkanélküliek, eladósodott gazdák és iparosok, itt is szörnyű gondokat okoz az adó és a ruházkodás és egyéb, már régebben megszokott magasabb igények kielégítése, itt is találni nyáron vékony levesen, körtén, zöld gyümölcsön, télen krumplin, szalonnán élő, sokszor koplaló szegény embereket, de öt mézszársék, öt korcsma, nagy Hangyabolt, melynek havi forgalma a normális időkben átlag 10.000 pengő, szatócsboltok stb. azt mutatják, hogy van pénzforgalom és az emberek általában rendesebb, emberibb életet élnek, mint a zsíros alföldi vagy a latifundiumos dunántúli községekben. Nincs meg itt az élet-színvonalnak az a nagy eltérése, ami pl. Törökszentmiklóson, hol sok a gazda, jómódú földbirtokos, de 26.000 lakos közül ezen a télen 6000 szorul Ínséges ellátásra.

Ez a község általában közelebb van Nyugat-Európához, mint az Alföld. Nemcsak földrajzilag, a térképen, hanem kultúráját s civilizációját tekintve is. Itt nem a gémes kút, a tanya, az ázsiai ösfoglalkozások emlékét őrző halászeszközök vagy a nomád élet hagyományai kapják meg az érdeklődő figyelmét, ellenkezőleg, inkább nyugateurópai, városias civilizációja lep meg lépten-nyomon. Demokratikus gondolkozás hatja át az itteni társadalmat, még az iparosok és gazdák között sincsenek egymással szemben kiélezett ellentétek, hiszen az iparosok jórészt gazdák gyermekei, gazdacsaládokba is házasodnak s a tisztviselők együtt szórakoznak az iparosokkal, gazdákkal, főként a borospincékben. Különbség inkább csak a ruházkodásban van, amennyiben az iparos városi ruhában, a földműves csizmában és mándliban jár. Életük, bár — mint fentebb láttuk — mezőgazdaságuk eléggé elhanyagolt, általában magasabb színvonalú, mint a tisztán mezőgazdasági községekben, ami elsősorban iparosodásuknak tulajdonítható.

A legtöbb magyar faluban általában igen nagy a szegénység, különösen ott, ahol a lakosság jelentékeny része zsellér s tisztán a földművelői napszámra van utalva, mert a mezőgazdasági munka, csekély díjazása mellett, az év nagy részében munkanélküliséget is jelent. A mezőgazdasági munkanélküliség problémájának megoldását a telepítésen kívül mindenestre nagy mértékben elősegíthetné ipartelep felállítását oly vidékeken, ahol sok a zsellér és a vidék, vagy annak mezőgazdasága, ipari kihasználásra alkalmat nyújt.

TRÓCSÁNYI ZOLTÁN